

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ

DOI: 10.18372/2307-9061.64.16888

УДК 343.9(045)

О. П. Куліков,
кандидат юридичних наук

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: oleksii.kulikov@npp.nau.edu.ua

У науковій статті встановлені міжнародні нормативно-правові передумови формування національної кримінально-правової політики України у сфері запобігання і протидії корупційним кримінальним правопорушенням. Визначена проблема співвідношення міжнародного та національного кримінального законодавства у випадку виникнення колізій. Методологічну основу дослідження склали формально-юридичний метод, що дав змогу класифікувати і систематизувати досліджувані міжнародні кримінально-правові норми, та метод інтерпретації (тлумачення), що дозволив з'ясувати зміст окремих норм кримінального права. В результаті проведеного дослідження сформовано основні висновки, що запозичення досвіду кримінально-правового регулювання у сфері протидії корупції, що сформовано у міжнародних нормативно-правових актах, позитивно відображається на розвитку національного антикорупційного законодавства.

Ключові слова: корупційні правопорушення; кримінальна відповідальність; міжнародні договори.

Постановка проблеми та її актуальність.

Загально визнано, що корупція деструктивно впливає на стан національної безпеки різних країн, негативно впливає на основи державного ладу і конституційні основи правового регулювання суспільних відносин. Корумпованість державних структур є тим фактором, що ускладнює реалізацію основних прав і свобод людини, що гарантовані Загальною декларацією прав людини [1], Міжнародним пактом про громадянські і політичні права [2], Європейською конвенцією з прав людини [3].

Корупція перетворилась у транснаціональне явище, котре торкається і суттєво впливає на економіку, що зумовлює актуальність і важливість міжнародної співпраці в частині попередження корупції та боротьби з цим явищем кримінально-правовими засобами.

Із прийняттям Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [4] та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції [5],

суттєво розширене коло корупційних правопорушень, котрі слід визнати кримінально протиправними. Обидві конвенції були ратифіковані Україною у 2006 році та набули чинності у 2010 році. З того часу ми спостерігаємо прийняття Законів України, що ставлять своїм завданням боротьбу з корупцією, та внесення змін до Кримінального кодексу України у частині врегулювання та приведення у відповідність до міжнародних конвенцій кримінально-правового механізму протидії цьому негативному соціальному явищу.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Аналіз спеціальної юридичної літератури свідчить про те, що питанням кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення корупційної спрямованості завжди приділялась підвищена увага з боку вітчизняних законодавців, вчених та практиків. Так, упродовж останніх років, проведено низку наукових досліджень, що викладені у дисертаціях

Л.І. Аркуші, Д.Г. Заброди, С.В. Олійника, О.Я. Прохоренка, С.С. Рогульського, С.А. Шалгунової тощо. Заслужують на увагу наукові праці, що присвячені кримінально-правовому аналізу корупційних кримінальних правопорушень, Л.П. Брич, Н.О. Гуторової, О.О. Дудорова, Д.І. Крупко, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, Є.Л. Стрельцова, М.І. Хавронюка, Ф.В. Шиманського тощо. Разом із тим, незважаючи на значну кількість наукових праць, залишається недостатньо дослідженим питання кримінально-правової протидії корупції у контексті дослідження міжнародного-правового аспекту зазначеної проблеми.

Метою наукової статті є встановлення особливостей міжнародно-правового регулювання кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Проблема співвідношення міжнародного і національного права має принципове значення як з точки зору зміцнення міжнародної законності, так і міжнародної співпраці і вирішення багатьох внутрішньодержавних питань у сфері боротьби з корупцією.

Правовим підґрунтям боротьби держав із кримінальними правопорушеннями транснаціонального характеру є міжнародне кримінальне право. Наразі визначальною тенденцією у кримінально-правовій політиці держав є визнання безпосереднього впливу міжнародного договору, який належним чином ратифікований законодавчим органом державної влади.

Відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [6], чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. При цьому у Законі зазначається, що у випадку, коли «міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» (ч. 2 ст. 19 Закону). Таким чином, положення міжнародного договору має пріоритетну силу

перед внутрішньо національним законодавством. Це правило визначає співвідношення міжнародного і національного права, котрі неподільні і знаходяться у постійній взаємодії.

Прийняття міжнародних конвенцій по боротьбі з корупцією підтверджують той факт, що значна частина кримінальних правопорушень у цій сфері набула міжнародного характеру і виникла необхідність створити правову базу для протидії цим суспільно небезпечним проявам протиправної поведінки. Загальна спрямованість криміналізації корупційних діянь у міжнародних договорах свідчить про зближення різних правових систем і їх намір використати міжнародні угоди для удосконалення міжнародної співпраці у цій галузі.

При внесенні змін до кримінального закону виникають проблеми правової визначеності юридичних дефініцій корупційних кримінальних правопорушень, що пов'язані із недосконалим механізмом гармонізації міжнародного та національного законодавства. Про це неодноразово наголошували науковці [7].

Як відзначає А.А. Вознюк, суспільно небезпечні вияви корупційних кримінальних правопорушень не обмежуються трьома формами корупції: 1) використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди; 2) прийняття неправомірної вигоди чи обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб; 3) обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [9], або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Вони охоплюють й інші діяння (наприклад, нецільове використання бюджетних коштів, незаконне збагачення тощо) [8, с. 22].

Положення конвенції ООН проти корупції [5] та Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [4], які відображають загальну кримінально-правову політику міжнародної співпраці, що спрямована на захист суспільства від корупції, визначають основні принципи встановлення кримінальної відповідальності у

законодавстві країн-учасниць, зокрема, встановлення відповідальності за підкуп національних публічних службових осіб або іноземних службових осіб публічних організацій, визнання кримінально каранним зловживання впливом з корисливою метою, закріплення відповідальності за підкуп у приватному секторі, встановлення відповідальності за відмивання доходів від кримінально караної корупції.

В українському кримінальному праві передбачена відповідальність за підкуп: 1) як самостійне кримінальне правопорушення; 2) як спосіб вчинення іншого кримінального правопорушення.

Міжнародне право виокремлює два види підкупу у публічному і приватному секторі – активний і пасивний. Предметом підкупу є «будь-яка неправомірна перевага». Однак це поняття не розкривається у жодній із конвенцій. Це створює труднощі щодо однозначного і точного тлумачення термінологічного звороту. Така проблема стоїть на заваді створення уніфікованого підходу до застосування норми державами-учасницями.

Відповідно до ст. 2 Конвенції [4], об'єктивні ознаки активного підкупу національних державних посадових осіб утворюють такі дії, як умисне обіцяння, пропонування чи надання будь-якою особою прямо чи опосередковано будь-якої неправомірної переваги будь-яким посадовим особам, для них особисто чи для інших осіб, з метою заохочення їх до виконання чи невиконання своїх службових обов'язків. Об'єктивну сторону пасивного підкупу утворюють умисне вчинення (а) вимагання чи (б) одержання будь-якими посадовими особами прямо чи опосередковано будь-якої неправомірної переваги, для них особисто чи для інших осіб, або (в) прийняття пропозиції чи обіцянки надання такої переваги з метою виконання чи невиконання ними своїх службових обов'язків (ст. 3 Конвенції [4]). Таким чином, відповідно до міжнародного договору, закінченим кримінальне правопорушення у останній його формі буде вважатись з моменту висловлення наміру надати або отримати неправомірну перевагу. Це положення «перемістилось» у національне законодавство – ст.ст. 369, 368-3,

368-4, 354 КК України. Так, ст. 354 КК України встановлює кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації, об'єктивна сторона якого проявляється (а) у пропозиції, обіцянці працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, надати йому (їй) або третій особі неправомірну вигоду, а так само у (б) наданні такої вигоди за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій з використанням становища, яке він займає, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що міжнародні нормативно-правові акти не містять точного і вичерпного визначення корупції та термінів, якими слід оперувати при регламентації корупційних кримінальних правопорушень. У цих документах переважно наводиться перелік корупційних правопорушень, які мають отримати кримінально-правове вираження через підвищений ступінь їх суспільної небезпечності й підлягають криміналізації. Заходи протидії корупції переважно зводяться до встановлення кримінальної відповідальності за ті чи інші прояви корупційних діянь. Враховуючи, що форми корупції можуть бути найрізноманітнішими, очевидно, що вони не можуть бути вичерпно визначені міжнародними нормативно-правовими актами. Припускаємо, що існуюча міжнародно-правова основа протидії корупції знаходиться лише на стадії становлення і безумовно продовжить своє формування, спрямоване на підвищення ефективності міжнародної співпраці в даній царині.

Слід відзначити, що при удосконаленні національного кримінального законодавства доцільно застосовувати не повну копіляцію відповідних положень міжнародних нормативно-правових актів, а враховувати вже існуючі та усталені норми кримінального законодавства України. Проте вважаємо, що наразі запозичення досвіду кримінально-правового регулювання у сфері протидії корупції, що міститься у міжнародних нормативно-правових актах, пози-

тивно відображається на розвиткові національного антикорупційного законодавства. Вбачається, що підписання міжнародних договорів та ратифікація конвенцій антикорупційного характеру сприяє формуванню актуального і дієвого законодавства. Позитивний досвід такої уніфікації є однією із передумов вступу України до Європейського Союзу, сприяє активному залученню України до міжнародної антикорупційної співпраці.

Література

1. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 17.08.2022).

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16 груд. 1966 р.: станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 17.08.2022).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04 лист. 1950 р.: станом на 01 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 17.08.2022).

4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173): Конвенція Ради Європи від 27 січ. 1999 р. № ETS173: станом на 18 жовт. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 17.08.2022).

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 31 жовт. 2003 р.: станом на 18 жовт. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 17.08.2022).

6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 чер. 2004 р. № 1906-IV: станом на 15 бер. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 17.08.2022).

7. Лисько Т.Д., Репкіна Ю.Є. Проблеми правової визначеності юридичних дефініцій корупційних кримінальних правопорушень: деякі теоретичні та правозастосовні аспекти. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*: зб. наук. праць. Київ: НАУ, 2020.

№ 4(57). С. 169–174. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.57.15081>.

8. Вознюк А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Вип. 20(2). С. 21-32. DOI: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>

9. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII: станом на 03 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 17.08.2022).

References

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: Deklaratsiia Orh. Obiedn. Natsii vid 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (data zvernennia: 17.08.2022).

2. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava: Pakt Orh. Obiedn. Natsii vid 16.12.1966: stanom na 19 zhovt. 1973 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (data zvernennia: 17.08.2022).

3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: Konventsiiia Rady Yevropy vid 04.11.1950: stanom na 01 serp. 2021 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennia: 17.08.2022).

4. Kryminalna konventsiiia pro borotbu z koruptsiieiu (ETS 173): Konventsiiia Rady Yevropy vid 27.01.1999 № ETS173: stanom na 18 zhovt. 2006 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (data zvernennia: 17.08.2022).

5. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii: Konventsiiia Orh. Obiedn. Natsii vid 31.10.2003: stanom na 18 zhovt. 2006 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (data zvernennia: 17.08.2022).

6. Pro mizhnarodni dohovory Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 29.06.2004 № 1906-IV: stanom na 15 berez. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (data zvernennia: 17.08.2022).

7. Lysko T.D., Riepkina Yu.Ye. Problemy pravovoi vyznachenosti yurydychnykh definitsii koruptsiinykh kryminalnykh pravoporushen: deiki

teoretychni ta pravozastosovni aspekty. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo»*. 2020. № 4(57). S. 169–174. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.57.15081>.

8. Vozniuk A. Koruptsiini kryminalni pravoporushennia: kontseptualni problemy v konteksti reformuvannia kryminalnoho za-

konodavstva Ukrainy. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. 2021. Vyp. 20(2). S. 21-32. DOI: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>

9. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1700-VII: stanom na 03 serp. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (data zvernennia: 17.08.2022).

Oleksii Kulikov

LIABILITY ON CORRUPTION CRIMINAL OFFENSES: INTERNATIONAL LEGAL ASPECT

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: oleksii.kulikov@npp.nau.edu.ua

The scientific article establishes the international regulatory and legal prerequisites for the formation of the national criminal law policy of Ukraine in the field of prevention and countermeasures against corruption criminal offenses. In the event of collisions, the problem of the correlation of international and national criminal legislation is identified. The formal-legal method and the method of interpretation (interpretation) were the methodological basis of the research. Exactly with the help of these methods it became possible to classify, systematize the studied international criminal law norms and to clarify the content of individual norms of criminal law.

The author establishes that international legal acts do not contain an accurate and comprehensive definition of corruption and the terms that should be used when regulating corruption criminal offenses. These documents mainly include a list of corruption offenses that should be criminalized due to the increased degree of their social danger and are subject to criminalization. Anti-corruption measures are mainly reduced to the establishment of criminal liability for certain manifestations of corruption.

The author notes that provisions of international legal acts should not be compiled completely. When improving the national criminal legislation, we have to take into account norms of the criminal legislation of Ukraine, which has been already established, instead.

Currently, the borrowing of the experience of criminal law regulation in the field of anti-corruption contained in international legal acts, has a positive effect on the development of national anti-corruption legislation. The author notes that the signing of international treaties and the ratification of anti-corruption conventions contribute to the formation of relevant and effective legislation. The positive experience of such unification is one of the prerequisites for Ukraine's accession to the European Union, and contributes to Ukraine's active involvement in international anti-corruption cooperation.

Key words: *corruption offenses; criminal liability; international agreements.*

Стаття надійшла до редакції 09.09.2022